

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2025, № 2 (8)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2025

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
HISTORICAL RESEARCHES

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Ильяс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхужаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобоқулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари номзоди, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Сиддиқов Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Баҳранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиазарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллари университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эгамбердиева Гузаль Акрамжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Авлаев Камол Рўзиевич БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ҚЎҚОН ХОНЛИГИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИНИНГ АСОСИЙ ЖИХАТЛАРИ	4
2. Адилов Аброр Анварович УРУШНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИДА СОВЕТ ДИНИЙ СИЁСАТИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР	18
3. Алиназарова Дилдора Валишеровна ИЗ ИСТОРИИ ФОТОЖУРНАЛИСТИКИ	34
4. Габриэльян Софья Ивановна ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ БОРЬБА ВОКРУГ ПРОЕКТОВ СТРОИТЕЛЬСТВА ДОРОГ В ИРАНЕ В 1880-1890-е ГОДЫ	50
5. Гюль Таир Играрович РЕЛИГИОЗНАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В КУШАНСКОЙ ИМПЕРИИ	73
6. Джураева Санабар Нурматовна ЎЗБЕКИСТОНДА ЗАМОНАВИЙ ТУРИЗМНИ РИВЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	83
7. Ergashev Husan Yusup o'g'li TARIX FANINING RIVOJI UCHUN OLIV BORILGAN ISHLAR VA ULARNING NATIJALARI	93
8. Эгамбердиева Гузаль Акрамжановна ТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА И ТУРЦИИ В УСЛОВИЯХ СТРАТЕГИИ ДЕЙСТВИЙ	100
9. Ишанходжаева Замира Раимовна СОХРАНЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОМ УНИВЕРСИТЕТЕ УЗБЕКИСТАНА (САГУ) В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	110
10. Иноятова Дилорам Менглиевна ВЛИЯНИЕ РЕПРЕССИВНОЙ ПОЛИТИКИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА ЖИЗНЬ НЕМЦЕВ ИЗ СРЕДНЕАЗИАТСКИХ РЕГИОНОВ ВО ВРЕМЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ	118
11. Йўлдошев Салимжон Валиевич ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА ЙИЛҚИЧИЛИК ХЎЖАЛИГИ: АНЪАНА ВА ТАЖРИБА	129
12. Raxmanqulova Zumrad Boyxurozovna XX ASRNING 20-80 YILLARI TADQIQOTLARIDA O'RTA OSIYO XONLIKLARI VA USMONIYLAR DAVLATI O'RTASIDAGI IJTIMOIY-SIYOSIY ALOQALARNING YORITILISHI	138

Rahmonqulova Z.B.

«Manbashunoslik va arxivshunoslik» kafedrası proffessori., t.f.n.

O‘zbekiston Milliy universiteti

zumradrahmankulova@gmail.com

XX ASRNING 20-80 YILLARI TADQIQOTLARIDA O‘RTA OSIYO XONLIKLARI VA USMONIYLAR DAVLATI O‘RTASIDAGI IJTIMOIIY- SIYOSIIY ALOQALARNING YORITILISHI

ANNOTATSIYA

Maqolada XX asrning 20-80 yillari tadqiqotlarida O‘rta Osiyo xonliklari va Usmoniylar davlati o‘rtasidagi ijtimoiy-siyosiy munosabatlarning yoritilishi masalasi mavzuga oid tadqiqotlar klassifikatsiya qilinib tadqiq etilgan. Shuningdek, mazkur davrga oid sharqshunoslar haqida ham ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: XX asr sharqshunoslari, V.A.Gordlevskiy, YE.A.Belyayev, A.S.Tveritina, A.M.Valuyskiy.

KIRISH

O‘rta Osiyo xonliklari bilan Usmoniylar davlati o‘rtasidagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalar uzoq tarixga ega bo‘lib, davlatlar o‘rtasidagi uzviy aloqalar doimiy mustahkamlanib turgan. Davlatlar o‘rtasidagi ijtimoiy-siyosiy va madaniy munosabatlar tarixini o‘rganib keng ommaga yetkazish bugungi kunning muhim va dolzarb vazifalardan biri hisobladi. Ushbu tarixiy tadqiqotlar kelajakda davlatimizning tashqi strategik yo‘nalishlarini belgilash, siyosiy aloqalarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sovet davri sharqshunoslari o‘zlaridan oldingi davr tadqiqotchilarning an‘analarini davom ettirgan holda sharq davlatlari tarixini yoritgan bo‘lsalar-da, ularning metodologik asosini marksizm-leninizm g‘oyalari tashkil etgan. Ammo tadqiqotlar qaysi davrda amalga oshirilishidan qat’iy nazar, ularda ilmiylik mezonlari har doim ustun turgan. Ammo ularda o‘z davrining ilgari surilgan g‘oyalari bilan farq qiladi. Sovet davrida sharqshunoslarning bu turdagi tadqiqotlari asosan “Noviy Vostok”, “Revolutsionniy Vostok”, “Mejdunarodnaya jizn”, “Sovetskoye vostokovedeniye”, jurnallarida, Fanlar akademiyasining “Sovetskoye Vostokovedeniye”, “Uchenix zapisax”, “Trudax” nomli to‘plamlarida nashr etilgan.

O‘rta Osiyo xonliklarining Usmoniylar davlati munosabatlarida har doim uchinchi boshqa bir davlatning o‘rni bo‘lib, bular Rossiya yoki Eron hisoblanadi. O‘rta Osiyo xonliklarining elchilari Istanbulga Rossiya yoki Eron hududlari orqali

oʻtgan. Oʻrta Osiyo hukmdorlari elchilarini Rossiya chegaralaridan oʻtishlari uchun Rossiya hukumatiga iltimosnoma xatlar yozishgan. Shuning uchun Oʻrta Osiyo xonliklari va Usmoniylar davlati oʻrtasidagi munosabatlarini masalasini tadqiq etishda Rossiya-Usmoniylar munosabatini masalalarini ham tadqiq etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

Oʻz navbatida Usmoniylar tarixi boʻyicha sovet davrida amalga oshirilgan tadqiqotlarni davriy turkumlashtirilgan holda tahlil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shu maqsadda ularni: a) oʻrta asrlar tarixiga oid tadqiqotlar, v) yangi va eng yangi davr tarixiga oid tadqiqotlar g) 1919-1922 yillardagi turk xalqining milliy ozodlik harakati, d) harbiy-tarixiy faoliyatiga oid, ye) Sovet-Turkiya munosabatlari tarixiga oid tadqiqotlar.

Birinchi turkum tadqiqotlariga V.A.Gordlevskiy, YE.A.Belyayev, A.S.Tveritinova, A.M.Valuyskiy, A.Shamsutdinov, M.V.Levchenko [1] lar tadqiqotlarini kiritish mumkin. Mualliflar oʻz tadqiqotlarida Usmoniylar davlatining oʻrta asrlardagi siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy hayoti tarixiga oid maʼlumotlar tahliliga alohida eʼtibor qaratishgan. Jumladan, V.A.Gordlevskiy tomonidan turk va fors tillaridagi manbalardan birlamchi manbalar sifatida foydalanib, Usmoniylar tarixi, tili, adabiyoti, folklor, etnografiyasini chuqur tadqiq etilgan. Muallifning XX asrning 60-yillarida nashr etilgan “Tanlangan asarlari”da bu masalalar oʻz ifodasini topgan. Shuningdek, muallifning vafotidan keyin, toʻliq tugallanmagan “XVI asrda Istanbul (Turkiya tarixidan sahifalar)” nomli boʻlimi tanlangan asarlarida nashr qilingan.

Y.A.Belyayev tadqiqotida oʻrta asrlarga oid Usmoniylar tarixini davrlashtirish, A.M.Valuyskiy imperiyadagi mavjud siyosiy tuzum, A.S.Tveritinova Usmoniylar davlatida umumiy tarixiy jarayonlar holatiga tavsif bergan boʻlsa, A.Shamsutdinov taʼlim tizimining tashkil etilishi masalalarini oʻrgangan. Mazkur tadqiqotlarning tarixshunoslik tahliliga koʻra, ularda Usmoniylar davlati ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy ahvol haqida keng koʻlamli maʼlumotlar birlamchi tarixiy manbalar asosida yoritilgan. Ammo yuqorida taʼkidlab oʻtilgan tadqiqotlarda oʻz davrining nazariy konseptual gʻoyalar taʼsiri seziladi. Taʼkidlash oʻrinliki, V.A.Gordlevskiyning manbalar asosida yozgan tadqiqotlari oʻz davrida boshqa ilmiy ishlar uchun manbaviy asos boʻlib xizmat qilgan.

Sovet sharqshunoslari Turkiyaning yangi va eng yangi davr tarixining turli jihatlarini batafsil ochib berishga harakat qilgan.

A.Boboxoʻjayevning[2] tadqiqotlari va S.I.Aralovning[3] xotiralarida Antanta davlatlari tomonidan uyushtirilgan intervensiya natijasida iqtisodiy inqirozga yuz tutgan Turkiyaga Buxoro va Xorazm Xalq Sovet Respublikalari tomonidan

berilgan moddiy yordam, Turkiyaning RSFSRdagi elchisi Ali Fuad Jebesoyning faoliyati, RSFSR-Turkiya o'rtasidagi shartnoma tuzish masalalari yoritilgan.

Sovet tarixchilari tomonidan 1919-1922-yillardagi turk xalqining milliy ozodlik harakati masalalariga ko'proq e'tibor qaratilgan bo'lsa-da, izlagnishlar umumiy yondashuvlar va mafakuraviy nazorat asosida o'rganildi. Sovet hokimiyati tashkil etilgan dastlabki yillarda Turkiya bilan do'stona munosabatlarning o'rnatilishi, Turkiya tarixi sovet tarixchilarining dolzarb mavzularidan biriga aylandi. Natijada, Turkiyadagi milliy ozodlik harakati masalasiga bag'ishlangan dastlabki tadqiqot 1921 yilda M.P.Pavlovich tomonidan yaratildi. Muallif "Antanta Kichik Osiyoni bo'lib olishni rejalashtirmoqda va Turkiyaning eng ashaddiy dushmani Angliya" degan xulosaga keladi. M.P.Pavlovich Turkiyadagi milliy ozodlik kurashining harakatlantiruvchi kuchlari, 1921 yilda tuzilgan Sovet-Turkiya shartnomasi, Sivas, Erzurum kongresslari, Turkiyadagi kommunistik partiya rahbari Mustafa Subhining faoliyatini yoritib bergan.

Ta'kidlash lozimki, tarixdan ma'lum Rossiya imperiyasi va Usmoniylar davlati o'rtasida ko'plab urushlar bo'lib o'tgan. Ammo, XX asr boshlarida Angliya mustamlakachi davlat sifatida Rossiya uchun ham jiddiy raqib edi. Fuqarolik urushi davrida Angliya qo'shinlarining Kaspiy bo'ylarigacha kirib kelishi ham ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarni yanada keskinlashuviga olib keldi. Natijada Angliya-Rossiya munosabatlariga oid tadqiqotlar ko'lami ortishiga sabab bo'ldi. Eng muhim jihati bu g'oyalar tadqiqotlarda yaqqol seziladi. Masalan, XX asrning 20-yillarida davriy matbuotda G.Astaxovning[4] turk milliy ozodlik harakati to'g'risidagi bir qator maqolalari va keyinchalik risolasi e'lon qilinadi. G.Astaxov "Sovet Rossiyasining Turkiyaga qilingan yordamini Anatoliyadagi har bir shaxs biladi. Bu xalqlar bir-birini yaxshi tanib, umumiy dushmanga qarshi birgalikda kurashdi" - deb yozadi. G.Astaxovning Turkiya milliy ozodlik harakati haqidagi qarashlari XX asrning 50-yillarida tarixchilar tomonidan "milliy ozodlik harakatiga yuqori baho berishda" ayblangan. Jumladan, B.Dansig "G.Astaxov milliy burjuaziya ozodlik harakatida tashkilotchi kuch ekanligini to'g'ri qayd etsa-da, turk burjuaziyasining inqilobiy xarakteriga oshirib baho bergan. Turk inqilobining avpik xarakterini ko'rmay, bu kurash to'liq g'alaba qozonmasdan muvaffaqiyatli bo'lganini" [5] ta'kidlagan. Fikrimizcha, G.Astaxov milliy ozodlik harakatiga to'g'ri baho bergan, chunki muallif bir yildan oshiq muddatda Turkiyada bo'lib vaziyatni ko'rgan holda voqealikni to'g'ri tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lgan. Mazkur masalani tahlil qilishda bir guruh tarixchilar G.Astaxovning fikr mulohazalarini qo'llagan bo'lsa, ikkinchi guruh tarixchilar uning fikrini tanqid qilgan. Jumladan, Irandust G.Astaxovning fikrini qo'llab "turk burjuaziyasi feodalizm ustidan g'alaba qozondi"[6] -deb yozadi. Bu davrda Sovet tarixchilari va

rahbariyatining aksariyat qismi Turkiya milliy ozodlik harakatiga “milliy burjuaziya” rahbarlik qilganligi uchun “uni haqiqiy inqilob emas” deb hisoblaganlar. A.Melnik[7] “Turk xalqining oldida turgan birinchi vazifa davlatini saqlab qolish edi. Milliy ozodlik harakatining asosiy harakatlantiruvchi kuchi dehqonlar bo‘lsada, ularga proletariat rahbarlik qilmagan. Turkiyada ishchilar juda ham kam sonli va siyosiy jihatdan kuchsiz bo‘lganligi uchun bu harakatning gegemoni bo‘lolmas edi. Mazkur milliy ozodlik harakatiga xalqning manfaatlarini himoya qilgan mahalliy burjuaziya rahbarlik qildi” - degan fikrni bildiradi. Muallif Turkiyadagi milliy ozodlik harakatiga ta’sir etgan omillar, mavjud siyosiy vaziyatga to‘g‘ri ta’rif bergan bo‘lsa-da, mavjud vaziyatni sovet davrining g‘oyaviy va sinfiy pozitsiyasidan turib o‘rganib noto‘g‘ri xulosa bergan. Mualliflar jamiyatga sovet mafkurasi hali to‘liq singdirilmaganligi sababli o‘z pozitsiyalarini tadqiqotlarida aks ettirgan. Ular haqiqiy milliy ozodlik harakatiga “milliy burjuaziya” emas balki proletariat, ishchilar rahbarlik qilish kerak deb hisoblaganlar.

Sovet tarixchilari tomonidan Turkiya tarixiga bag‘ishlangan tadqiqotlarni umumiy mazmuniga ko‘ra quyidagi guruhlariga ajratish mumkin: 1)siyosiy, 2)diplomatik, 3)iqtisodiy, 4)madaniy masalalarga, 5)tarixiy shaxslar yoritilgan tadqiqotlar.

Birinchi guruhdagi tadqiqotlarga bu ishni birinchilardan bo‘lib boshlab bergan M.Pavlovichning “Азия и её роль в мировой войне” monografiyasi kiritish mumkin. Muallif XX asr boshlarida dunyodagi keskin siyosiy vaziyatni batafsil ochib berishga harakat qilgan. Shuningdek, A.F.Miller, M.Dansig, I.L.Fadeyeva[8] tadqiqotlari Turkiyaning siyosiy tarixi, tashkil etilishi, davlat tuzumining ayrim jihatlari haqida ma’lumot berishi bilan ahamiyatlidir.

A.F.Miller tadqiqotlarida Usmoniylar davlatining tashkil topishi, yuksalishi, xususiyatlari, shakllanishidagi asosiy bosqichlar, mamlakatda olib borilgan islohotlarning mohiyati, imperiyani siyosiy tanazzuldan saqlab qolish uchun harakatlar, qulashi jarayonini, o‘rinli mulohazalar bilan ko‘rsatib o‘tadi. A.F.Miller o‘z davrida “markscha-lenincha metodologiyadan foydalanmasdan o‘rta asrlar Usmoniylar tarixini tadqid etishdagi noto‘g‘ri konsepsiyasi”, xorijiy adabiyotlardan foydalangani uchun “burjua tarix fani”ni targ‘ib qilganligi uchun tanqid qilingan edi. Bugungi kunda A.F.Miller tadqiqotlaridan Usmoniylar tarixini yorituvchi tarixchilar ilmiy nazariya sifatida foylanib kelinmoqda.

Ta’kidlash o‘rinliki, sovet tadqiqotchilari tomonidan amalga oshirilgan tarixiy tadqiqotlarda ko‘proq Turkiya tarixini yoritishda ehtiyotkorlik pozitsiyasidagi yondashuvlarni ko‘rish mumkin.

Usmoniylar davlati siyosiy tarixida jamiyatdagi o‘zgarishlar, tanazullarda “Yosh turklar” harakatining o‘rni masalasi Y.A.Petrosyan, G.Z.Aliyev,

I.L.Fadeyeva, A.Tveritinova, A.M.Valuyskiy[9]lar tadqiqotlarida ma'lumotlar ilmiy mulohaza, faktlar bilan berilgan bo'lsada, ayrim subyektiv yondashuvlarga yo'l qo'yilgan. "Yosh turklar"ning boshqa davlatlarga, jumladan O'rta Osiyo, Kavkaz hududlariga ta'siri, tarqalishi, oqibatlari masalasi alohida o'rganilgan.

Birinchi jahon urushi va Usmoniylar davlatining diplomatik munosabatlari masalasiga doir Y.F.Ludshuveyt, V.I.Sheremet, A.M.Shamsutdinov, T.Azimov [10]larning tadqiqotlari qator xorijiy adabiyotlar hamda ko'pgina arxiv ma'lumotlaridan foydalangani bilan qimmatli hisoblanadi. YE.F.Ludshuveyt sobiq diplomat, sharqshunos o'ndan ortiq xorijiy tillarni bilgan kamyob mutaxassis sifatida Usmoniylar davlatining birinchi jahon urushiga qatnashishi sabablari, oqibatlarini ko'plab xorijiy va mahallaiy arxiv manbalari va tadqiqotlarga tayangan holda yoritishga harakat qilgan. Muallif foydalangan manba va tadqiqotlarini turkumlarga ajratgan holda kompleks tarzda o'rganish orqali ilmiy yangi mulohazalar va xulosalarni bildirgan. Shu bilan birga ayrim ma'lumotlarni talqin qilishda bir yoqlama yondashuv kuzatilsa-da, "Usmoniylarning imperialistik davlatlar bilan bir guruhga kirib", Birinchi jahon urushiga qatnashgani ularga hech qanday foyda keltirmaganligi haqidagi fikriga qo'shilish mumkin.

G.Z.Aliyev yosh turklarning hokimiyat tepasiga kelishi, ularning davlat siyosati, Usmoniylarning birinchi jahon urushiga qo'shilishi va uning salbiy oqibatlari bevosita mamlakatning ichidagi siyosiy jarayonlar bilan bevosita bog'liq bo'lganligi ta'kidlanadi.

Tarixiy tahlillar asosida fikr bildirish mumkinki, sovet tarixchilari SSSR-Turkiya munosabatlarida hududiy masalalarda ham tarixiy jihatdan aniq kelishuvlar asosida hal etilganligi va ushbu tarixiy masalalarga muhim tarixiy hujjatlar borligi haqida eslatma tadqiqot sifatida ham baholash mumkin. Chunki, XX asrning 30-yillarida Turkiya Respublikasining Yevropa davlatlari bilan hamkorlik aloqalarini tobora kuchayib borishi va sovet hokimiyati bilan farqli ikkita yo'ldan ketayotganligini ko'rsatayotgandek edi.

I.L.Fadeyeva tadqiqotlarida Salim III ning taxtga chiqishi va olib borgan siyosati, islohatlari, xalqaro shartnomalar va ularning ahamiyatini ko'rsatib beradi. Usmoniylar davlati tarixidagi og'ir ana shunday bir siyosiy davrda Salim III (1789-1808) taxtga chiqadi. U qo'shinlarining Yevropa harbiylaridan taktik jihatdan orqada qolganligini va askarlarining oz sonli bir qator Yevropa davlatlari askarlaridan yengilganligini tan olib, zamonaviy maxsus qo'shin-«Nizomi-jadid»ni tashkil qildi[11]. Uning hukmronligi davrida London, Parij kabi katta shaharlarda Usmoniylar davlatining doimiy elchixonalari faoliyat olib bordi. Salim III ning islohotlari Yevropa va turk tarixchilari tomonidan ijobiy baholanib kelinmoqda. U siyosiy va harbiy jihatdan "yemirilib borayotgan" davlatni qutqarish uchun butun imkoniyatlarini ishga soldi[12].

XULOSA

XVIII asrning oxirlariga kelib Usmoniylar Oʻrta Osiyo xonliklari bilan ijtimoiy-siyosiy aloqalarni kuchaytirishga alohida eʼtibor qaratdi. Yevropada XVIII asrning ikkinchi yarmida boʻlib oʻtgan voqealar Usmoniylar davlatiga oʻz taʼsirini oʻtkazmasdan qoʻymadi. Usmoniylar va Rossiya manfaatlari Oʻrta Osiyo masalasida oʻzaro toʻqnashdi. Usmoniylar Oʻrta Osiyo xonliklari bilan munosabatlarini mustahkamlashga amaliy elchilik aloqalarini kengaytishga harakat qildi.

XX asrning 60-yillarda mavzu doirasidagi tadqiqotlarida keskin oʻzgarishlar kuzatiladi. Jumladan, sovet tarixchilarning Usmoniylar davlatining oʻrta asrlar tarixiga oid izlanishlar koʻlami oshgan. Fikrimizcha, maʼmuriy-buyruqbozlik tizimining toʻsiqlari kasbiga sodiq sharqshunoslarning ilmiy faoliyatlariga toʻsqinlik qila olmadi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLLAR ROʻYXATI

1. Гордлевский В. А. Избранные сочинения. Т. 1. Исторические работы. - М., 1960; Т. II. Язык и литература. -М., 1961; Т. III. История и культура. -М., 1962; Т. IV. Этнография, история востоковедения, рецензии. -М., 1968; Государства Сельжукидов Малой Азии. -Л.,1941: Беляев Е.А. Периодизация средневековой Турции // Известия Академии наук СССР, серия история и философия.Т. IV, №1. -М., 1947: Тверитинова А.С. Восстание Кара Языджи Дели Хасана в Турции. -М., 1946: Валуйский А.М. Феодалный строй Турции в XV-XVI вв. -М., 1939: Шамсутдинов А. К вопросу об образовании Османского княжества // Труды Московского института востоковедения, 1947, №5: Левченко М.В. Завоевание турками Константинополя в 1453 года // Сборник Византийский временник. Т.7. -М., 1953.

2. Бабаходжаев А.Х. Средняя Азия и Турция в годы освободительной борьбы турецкого народа против интервенции Антанты // Общественные науки в Узбекистане. 1961. №12. С.20-29.

3.Аралов С.И. Воспоминания советского дипломата. -М., 1960;

4.Астахов Г. От султана к демократической Турции (Очерки из истории кемализма). -М-Л., 1926.

5.Данциг М. Изучения истории, экономики и географии Турции. -М.: Издательство Восточной Литературы. 1958. С.7-8.

6.Ирандуст. Движущие силы кемалистской революции. -М., Л., 1927;Ўша муаллиф : Турция. -М., 1937.

7. Мельник А. Республиканская Турция. -М., Л., 1928. С.18-19.

8. Миллер А.Ф. Турция. Актуальные проблемы новой и новейшей истории. -М.: ИВЛ. 1983; Данциг Б.М. Турция. -М., 1940; Данциг Б.М. Турция. -М., 1940; Фадеева И.Л. Османская империя и англо-турецкие отношения в середине XIX в.-М., 1982.

9. Петросян Ю.А. Младотурецкое движение. –М.: Наука. 1971; Новые Османы и борьба за конституцию 1876 г. в Турции. -М.: ИВЛ. 1958; Алиев Г.З. Турция в период правления младотурок (1908-1918 гг). -М.: Наука.1972; Фадеева И.Л. Официальные доктрины в идеологии и политике Османской империи. -М.: Наука. 1985; Тверитинова А.С. Младотурки и пантюркизм. - М., 1946; Валуйский А.М. К вопросу о создании первых младотурецких организаций // Ученые записки института Востоковедения.-М.:Издательства АН СССР.1956. С.197-221.

10.Лудшувейт Е.Ф. Турция в годы первой мировой войны. –М.: Издательство МГУ. 1966; Шеремет В.И. Османская империя Западная Европа. –М.:Наука.1986; Шамсутдинов А.М. Национально-освободительная борьба в Турции. –М.: Наука.1966; Азимов Т. К истории советско-турецких отношений // Общественные науки в Узбекистане. 1966.№6. С.26-31. Лудшувейт Е.Ф. Турция в годы первой мировой войны. –М.: Издательство МГУ. 1966.С.313.

11.Фадеева И.Л. Официальные доктрины в идеологии и политике Османской империи. -М.: Наука. 1985. С. 25

12. Миллер А.Ф. Мустафа Паша Байрактар. - М.: АН СССР. 1947. С.150.

Рахманкулова З.Б.

к.и.н., профессор кафедры «Источниковедения и архивоведения»

Национальный университет Узбекистана

zumradrahmankulova@gmail.com

ИЗУЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ СРЕДНЕАЗИАТСКИХ ХАНСТВ С ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИЕЙ В 20-80- ГОДЫ XX ВЕКА

АННОТАЦИЯ

В статье систематизированы и изучены исследования по теме освещения социально-политических отношений среднеазиатских ханств и Османского государства в исследованиях 20-80-х годов XX века. Также даны сведения о востоковедах этого периода.

Ключевые слова: востоковеды XX века, В.А.Гордлевский, Е.А.Беляев, А.С.Тверитинова, А.М.Валуйский.

Rahmankulova Z.B.

PhD., professor at the department of «Source studies and archival science»

National university of Uzbekistan

zumradrahmankulova@gmail.com

**STUDY OF SOCIO-POLITICAL RELATIONS OF THE CENTRAL
ASIAN KHANATES WITH THE OTTOMAN EMPIRE IN THE 20-80S OF
THE 20TH CENTURY**

ABSTRACT

The article systematizes and examines studies on the topic of coverage of socio-political relations of the Central Asian khanates and the Ottoman state in studies of the 20-80s of the 20th century. Information about orientalists of this period is also given.

Keywords: orientalists of the 20th century, V.A. Gordlevsky, E.A. Belyaev, A.S. Tveritinova, A.M. Valuyskiy.